

การพัฒนาผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

Development of Natural Dyed Fabrics From the Bark of Matad by
Ban Pak-Art Community Enterprise, Sam Khok District,
Pathum Thani Province

ศิริขวัญ บุญธรรม^{1*}
Sirikhwan Buntham^{1*}

บทคัดย่อ

การพัฒนาผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดนั้น มีขั้นตอนการเตรียมน้ำสีโดยการต้มเปลือกมะตาด ในอัตราส่วนระหว่างเปลือกมะตาดกับน้ำสะอาด 1:2 ใช้เวลาต้มเพื่อสกัดสีระยะเวลา 2-3 ชั่วโมง ที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส เมื่อครบตามเวลาแล้วนำมากรองด้วยผ้าขาวเพื่อให้ได้น้ำสีที่สะอาด น้ำต้มจากเปลือกมะตาดที่สกัดได้มีสีน้ำตาล และเมื่อนำไปย้อมกับผ้าฝ้าย ได้ผลเป็นสีน้ำตาลอ่อน โดยใช้สารช่วยติดสีจากธรรมชาติได้แก่ เกลือ และสารส้ม และถ้าหากย้อมซ้ำ จะช่วยให้สีติดทน และชัดเจนขึ้น การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานีนั้น ได้มีการพัฒนาต่อยอดจากการย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ได้แก่ การทำผ้ามัดย้อม สไบมอญย้อมสีเปลือกมะตาด และผ้าปูโต๊ะผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด ส่วนแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย 5 แนวทางหลัก ได้แก่ 1. การพัฒนาสินค้าแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม และผู้สืบทอด 2. การกำหนดมาตรฐานการผลิตของผลิตภัณฑ์ 3. การขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ 4. การพัฒนาและเพิ่มพูนทักษะด้านการตลาด และ 5. การเพิ่มแรงขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือภาคประชาชน ภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาสินค้า

คำสำคัญ : การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผ้าย้อมสีเปลือกมะตาด ผ้าย้อมสีธรรมชาติ

^{1*} สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Department of Education Program in Social Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal
E-mail : sirikhwan@vru.ac.th

*Corresponding author

Abstract

The development of natural dyed fabrics from the bark of Matad by Ban Pak-Art community enterprise, Sam Khok district, Pathum Thani province found that the process of natural dyeing from Matad bark has involved the preparation of dye solution by boiling Matad bark with clean water in a 1:2 ratio about 2-3 hours, to extract color at 100 degrees Celsius. After the specified time, the mixture was filtered through white fabric to obtain a clear dye solution. The extracted dye solution from the bark of Matad performed a light brown color, which used for dyeing cotton fabric by using natural color-fixing agents like salt and alum. In terms of repeatedly dyed process, it enhanced color fastness and intensity. The design and development of natural dyed fabric products from the bark of Matad by Ban Pak-Art community enterprise, Sam Khok district, Pathum Thani province, has developed and diversified natural dyed fabric products from Matad, including the tie-dyed fabric, Sabai-Mon dyed fabric, and tablecloths made of naturally dyed fabric. The guidelines for the development of natural dyed fabric products from the bark of Matad of Ban Pak-Art community enterprise, Sam Khok district, Pathum Thani province, have included 5 aspects as follows: 1) collaborative product development involving with members and successors, 2) establishment of product standard, 3) seeking product certification, 4) enhancing marketing skill and knowledge, and 5) empowering collaboration networks among community, government, and private sectors for product development.

Keyword: Product Development, Dyed Fabric from the Bark of Matad, Natural Dyed Fabric

วันที่รับบทความ: 27 มิถุนายน 2567

วันที่แก้ไขบทความ: 21 สิงหาคม 2567

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 23 กันยายน 2567

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

ต้นมะตาด มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Dillenia indica* L. ในประเทศไทยพบเกือบทุกภาค ในต่างประเทศพบที่อินเดีย บังกลาเทศ ศรีลังกา จีน เวียดนาม มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ลักษณะทางพฤกษศาสตร์เป็นไม้ต้นสูง 10-20 เมตร เปลือกสีน้ำตาลอมแดง ดอกสีขาว การใช้ประโยชน์ รับประทานได้ เป็นพืชสมุนไพร มีสรรพคุณทางยา (องค์การสวนพฤกษศาสตร์, 2566) สามารถใช้ทำเป็นเครื่องมือทางการเกษตรหรือทำเครื่องเรือน มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญา ต้นมะตาดนั้น เป็นพืชท้องถิ่น เป็นอัตลักษณ์ของคนมอญ โดยเฉพาะตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ที่มีต้นมะตาดอยู่ในบ้าน นิยมนำมาทำเป็นอาหารมอญ ได้แก่ แกงส้มมะตาด (นพดล แสงปลั่ง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 กรกฎาคม 2564) และยังเป็นต้นไม้ที่ถูกเก็บรวบรวมในการดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี (องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย, 2564)

ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนมอญ มีประชากร 3,635 คน 1,640 ครัวเรือน ประกอบไปด้วย 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านปากอาจ หมู่ที่ 2 บ้านศาลาแดง หมู่ที่ 3 บ้านเมตารังค์ หมู่ที่ 4 บ้านศาลาพัน และ หมู่ที่ 5 บ้านคลองวัดพลับ โดยประชากรส่วนใหญ่ของตำบลเชียงรากน้อยเป็นชุมชนคนไทยเชื้อสายมอญที่อาศัยอยู่ริม

ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในตำบลนี้มีเรื่องราวของประวัติศาสตร์ความเป็นมอญ วิถีชีวิต มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมอญ ประเพณี อาหารพื้นถิ่น การแต่งกาย และภาษามอญ ดังเช่น อาหารประจำท้องถิ่นของชาวมอญ อย่างข้าวแช่ แกงข้าวตัง กะปิมอญ ปลาร้ามอญ และแกงมะตาด การแต่งกายด้วยชุดมอญ ผู้หญิง ผู้ชาย และมีปักสไบมอญ การทำทางหงส์งตะขาบ ในวันสำคัญที่เกี่ยวข้อง (องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย, 2564)

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาและอนุรักษ์ขนบไทยบ้านปากอาจ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันของคนในชุมชนในการทำอาหารท้องถิ่น ขนบไทย และผลิตสินค้าจากวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ได้แก่ สไบมอญปักมือ ทางหงส์งตะขาบ และงานฝีมืออื่นๆ เพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มและคนในชุมชนอีกทั้งในบริเวณชุมชนยังปลูกต้นมะตาด ในบริเวณบ้าน และริมน้ำ ทั้งนี้ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี มีการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการเข้ามาพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัยร่วมกับชุมชนผ่านโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย ประจำปี 2564) ในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 โครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG (U2T for BCG) ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี ค้นพบปัญหาและความต้องการของชุมชนที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากวัฒนธรรมเพื่อการสืบสาน และการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่มและชุมชนอีกทั้งชุมชนยังมีแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้นไม้ท้องถิ่นของชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย, 2564)

จากการที่ชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมของชุมชนที่มีทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติได้แก่ต้นมะตาด ซึ่งจากการทดลองเบื้องต้นพบว่าเปลือกไม้ของต้นมะตาด สามารถให้สีน้ำตาลอ่อน และจากความสามารถของชุมชนในการผลิตสไบมอญปักมือในการจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนนั้น สามารถนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าสไบ ย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ และจำหน่ายเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวเป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มและชุมชน ที่สอดคล้องกับความนิยมใช้จากธรรมชาติ และงานศิลปหัตถกรรมก็เป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภคมากขึ้น เนื่องจากการตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมที่มีการปนเปื้อนของสารเคมี

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นแนวทางวิจัยหนึ่งที่สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด การสร้างลวดลาย การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน โดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย อีกทั้งเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาการปักสไบมอญ และการย้อมสีธรรมชาติ และส่งเสริมการท่องเที่ยวของตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนทำให้มีความอยู่ดีกินดี เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้นต่อไป

ผู้วิจัยมีความคาดหวังว่าผลจากการออกแบบและพัฒนาผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานีทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สามารถนำไปเป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ในรูปแบบใหม่ ที่เหมาะสมแก่ การเป็นของที่ระลึกเป็นการต่อยอดภูมิปัญญา และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน และเป็นองค์ความรู้ด้านการ ย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติจากเปลือกมะตาด สำหรับอาจารย์ นักศึกษาและผู้สนใจต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษากระบวนการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด

1.2.2 เพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี

1.2.3 เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษากระบวนการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดอย่างมีส่วนร่วม การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ และกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การพัฒนาผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จะเน้นศึกษา

1.4.1 การย้อมและการให้สีของต้นมะตาดโดยเทคนิคและวิธีการย้อมสีธรรมชาติ

1.4.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์อย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

1.4.3 แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากต้นมะตาด ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายสนับสนุน

2. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยประยุกต์ใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และการวิจัยและพัฒนา (Research & Development)

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ หมู่ที่ 1 บ้านปากอาจ ตำบลเชียงรากน้อยอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี และหน่วยงานในจังหวัดปทุมธานีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 24 คน ได้แก่

2.1.1 สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ จำนวน 15 คน ที่มีความสามารถในการตัดเย็บ ปักสไบมอญ และมีความตั้งใจที่จะผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีจากเปลือกมะตาดของชุมชน

2.1.2 กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ได้แก่ จำนวน 4 คน ได้แก่ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย ตัวแทนสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสามโคก ตัวแทนสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สำนักงานเกษตรอำเภอสามโคก

2.1.3 กลุ่มตัวแทนภาคประชาชน ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จำนวน 5 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2.1 การศึกษากระบวนการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปากอาจ และการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) ในกระบวนการย้อมสีธรรมชาติให้ได้สีที่เหมาะสม โดยใช้องค์ความรู้ของผู้วิจัย การศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการย้อมและการให้สีธรรมชาติ รวมทั้งการให้สารช่วยติดสี และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน

2.2.2 การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปากอาจ และการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จากผ้าย้อมสีธรรมชาติจากต้นมะตาด

2.2.3 การกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

การสนทนากลุ่ม (Focus group) จัดให้มีการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์และประเมินแนวทางในการพัฒนาพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ โดยได้ร่วมกันวิเคราะห์ทั้งสภาวะที่หาแนวทางการพัฒนาต่อไปในอนาคต โดยแบ่งเป็น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ จำนวน 15 คน กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง

ในการพัฒนา ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ จำนวน 9 คนได้แก่ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย ตัวแทนสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสามโคก ตัวแทนสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สำนักงานเกษตรอำเภอสามโคก จำนวน 4 คน และกลุ่มตัวแทนภาคประชาชน ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จำนวน 5 คน

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล/ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

2.3.1 กระบวนการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด

ผู้วิจัยร่วมกับคนในชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจได้ทำการทดลองมัดย้อมสีผ้าฝ้ายจากเปลือกไม้ของต้นมะตาด แล้วทำการทดลองใช้สารจากธรรมชาติเพื่อช่วยในการติดสี ได้แก่ เกลือ สารส้ม น้ำปูนแดง และน้ำปูนขาว เพื่อเพิ่มความคงทนและสร้างเฉดสีใหม่ที่หลากหลาย และมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น โดยผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์เลือกรูปแบบผลิตภัณฑ์สู่การปฏิบัติการออกแบบและแก้ไขปัญหาในทุกขั้นตอน การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายอมสีมะตาดสู่ความต้องการของตลาด

2.3.2 การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายอมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

1) ประชุมเตรียมสร้างความเข้าใจในการวางแผนการทำงานร่วมกัน และประชุมชี้แจงการวิจัยแก่ชุมชน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เพื่อสร้างความร่วมมือในชุมชน

2) เก็บรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชุมชน โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ บริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ของชุมชน แหล่งทรัพยากร กระบวนการย้อมสีธรรมชาติจากต้นมะตาด ด้านลวดลายการมัดย้อมสีธรรมชาติ รูปแบบผลิตภัณฑ์ สถานการณ์ของชุมชน ปัญหา ปัจจัยและเงื่อนไขรวมทั้งศักยภาพชุมชนและกลุ่ม ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์แบบโครงสร้าง

3) ประชุมและสร้างผลงานต้นแบบโดยเข้าสู่กระบวนการผลิต ร่วมกับชุมชนดำเนินการถ่ายทอดความรู้ ด้วยการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การผลิตและแปรรูปผ้าฝ้ายอมสีธรรมชาติจากต้นมะตาด

4) จัดกระบวนการคืนข้อมูลต่อชุมชนร่วมกันตรวจสอบความถูกต้อง และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการจัดการทำผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายอมสีธรรมชาติจากต้นมะตาด

2.3.2 การกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายอมสีธรรมชาติจากต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

การสนทนากลุ่ม (Focus group) จัดให้มีการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์และประเมินแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายอมสีธรรมชาติจากต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ โดยได้ร่วมกันวิเคราะห์สังเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาต่อไปในอนาคต โดยแบ่งเป็น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ จำนวน 15 คน กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาส่งเสริมผลิตภัณฑ์ จำนวน 9 คน ได้แก่ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย ตัวแทนสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสามโคก ตัวแทนสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สำนักงานเกษตรอำเภอสามโคก จำนวน 4 คน และกลุ่มตัวแทนภาคประชาชน ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จำนวน 5 คน

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างการเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย นั่นคือ หลังจากเก็บข้อมูลแล้ว ผู้ศึกษานำข้อมูลเหล่านั้นมาสรุปและอภิปรายผล โดยนำเสนออย่างเป็นหมวดหมู่ตามกรอบการวิเคราะห์และวัตถุประสงค์ของการศึกษา

3. สรุปผลการวิจัย

3.1 กระบวนการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ

3.1.1 ขั้นตอนการเตรียมน้ำสีจากเปลือกมะตาด

- 1) นำเปลือกของต้นมะตาดที่ตากให้แห้งประมาณ 2 สัปดาห์ มาแยกเอาส่วนของเปลือกไม้ ซึ่งเป็นส่วนที่ให้สีออกมา เพื่อนำไปใช้ในการย้อมผ้าหรือวัสดุอื่นๆ
- 2) ต้มเปลือกมะตาดกับน้ำสะอาดในอัตราส่วน 1:2 เป็นเวลา 2-3 ชั่วโมง เพื่อสกัดสีจากเปลือก
- 3) กรองน้ำสีที่ได้ด้วยผ้าขาวเพื่อให้ได้น้ำสีที่ใส

3.1.2 ขั้นตอนการเตรียมน้ำย้อมสำหรับการย้อม

- 1) ซักผ้าฝ้ายกับน้ำสบู่หรือน้ำยาล้างจานเพื่อล้างคราบไขมันออกจากเนื้อผ้า แล้วผึ่งให้แห้ง หรือจะนำผ้าไปต้มในน้ำเพื่อขจัดคราบไขมันก็ได้
- 2) เมื่อผ้าแห้งแล้ว นำลงต้มกับน้ำสีเปลือกมะตาดเป็นเวลา 2 ชั่วโมง โดยให้ผ้าจมนลงในน้ำสีอย่างทั่วถึง และพลิกกลับผ้าไปมาในการต้ม

3.1.3 ขั้นตอนการทำให้สีติดทนนาน

- 1) นำผ้าฝ้ายที่ต้มแล้วไปล้างและแช่ในน้ำสารส้ม สัดส่วน 1 กรัม ต่อน้ำ 100 มิลลิตรเป็นเวลาประมาณ 30 นาที เพื่อป้องกันสีตกและทำให้สีเข้มขึ้น
- 2) ผึ่งผ้าให้แห้ง
- 3) ทำการย้อมผ้าซ้ำเป็นครั้งที่ 2 เพื่อช่วยทำให้สีติดทน และสีชัดเจนขึ้น

กระบวนการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดนี้เป็นการผสมผสานองค์ความรู้จากการวิจัยและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ได้สีที่สวยงามและติดทนนาน ซึ่งสีที่ได้นั้นเป็นสีน้ำตาล โดยมีขั้นตอนที่ต้องทำอย่างละเอียดและพิถีพิถัน ตั้งแต่การเตรียมน้ำสี การเตรียมน้ำย้อม และการทำให้สีติดทนนาน

ภาพที่ 1 การต้มสกัดสีจากเปลือกมะตาด

3.2 การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ได้ดำเนินการพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด โดยเริ่มจากการพัฒนาวิธีการย้อมสีธรรมชาติให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เช่น สบู่และผลิตภัณฑ์อื่นๆ โดยการนำผ้าฝ้ายย้อมที่มีลวดลายตามจินตนาการของผู้ทำเพื่อให้มีความแปลกใหม่และไม่ซ้ำใคร ตัวอย่างลวดลายที่นิยมทำได้แก่ ลายกันหอย และลายตาราง

ภาพที่ 2 การประชุมกลุ่มในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

3.2.1 วิธีในการทำผ้ามัดย้อมของของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

- 1) นำผ้าที่ผ่านการย้อมสีเปลือกมะตาดในรอบแรกและผึ่งจนแห้งมามัดเพื่อทำลวดลายมัดย้อม
- 2) นำผ้าที่มัดแล้วลงต้มกับน้ำสีมะตาดอีกครั้ง ใช้เวลาต้มประมาณ 2 ชั่วโมง โดยต้องพลิกกลับผ้าให้จมน้ำสี
- 3) ล้างผ้าที่ต้มแล้วด้วยน้ำสารส้ม สัดส่วน 1 กรัม ต่อน้ำ 100 มิลลิลิตร ประมาณ 30 นาที เพื่อให้สีติดทนนาน
- 4) แช่ผ้าด้วยน้ำผสมปูนแดงประมาณ สัดส่วน 1 กรัม ต่อน้ำ 100 มิลลิลิตร 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง เพื่อให้สีเข้มขึ้นและติดทนนาน
- 5) ตากผ้าโดยการผึ่งลมหรือแดดอ่อนๆ ให้แห้ง
- 6) ซักผ้าด้วยน้ำสบู่หรือน้ำยาล้างจานเพื่อทำความสะอาด และผึ่งให้แห้ง จากนั้นนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ

ภาพที่ 3 การมัดผ้ามัดย้อม แช่น้ำส้มสายชู และน้ำปูนแดง

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด

3.2.2 สไบมอญย้อมสีเปลือกมะตาด

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ได้สืบทอดภูมิปัญญาในการผลิตสไบมอญมาตั้งแต่เดิม โดยผันผ้าทำจากผ้าไหมอิตาลีที่มีความแข็งแรงแต่ราคาค่อนข้างสูง สไบมอญมีลวดลายที่หลากหลาย เช่น ดอกมะเขือ ดอกมะตาด และภาษามอญ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม อีกทั้งยังนำเศษผ้าจากการทำสไบมอญมาทำเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ เช่น ผ้าพันคอ ที่รองจาน และที่รองแก้ว ในการศึกษาครั้งนี้ ได้มีการเลือกใช้ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติแทนผ้าไหมอิตาลี เป็นการแสดงถึงการผสมผสานความเป็นท้องถิ่นเข้ากับการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาเดิม เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และสร้างความยั่งยืนในเชิงเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชนผ่านการใช้วัสดุและเทคนิคที่ส่งเสริมวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

ภาพที่ 5 ผลิตภัณฑ์สไบมอญย้อมสีเปลือกมะตาด และผ้าปูโต๊ะฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด

3.3.3 ผ้าปูโต๊ะฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ได้นำผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดมาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อตอบโจทย์การเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผลิตภัณฑ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างความงามของผ้าธรรมชาติและการใช้เทคนิคการย้อมสีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวยังเป็นตัวแทนของภูมิปัญญาชุมชนในการรักษาวรรณกรรมการผลิตและการใช้วัสดุจากธรรมชาติอย่างยั่งยืน

3.3 แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

3.3.1 การวิเคราะห์ศักยภาพของของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

การวิเคราะห์ศักยภาพของของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยการให้สมาชิกของกลุ่มวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และภัยคุกคาม ในสภาวะปัจจุบันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลการวิเคราะห์ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths)

- 1) ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง: ผู้นำชุมชนและผู้นำกลุ่มมีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม การแบ่งงาน และทำให้กลุ่มเป็นที่รู้จักและมีรายได้ในปัจจุบัน
- 2) การแจกจ่ายงานที่สม่ำเสมอ: กลุ่มมีการแจกจ่ายงานภายในอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทำให้กลุ่มมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเดือนละ 3,000 บาท
- 3) ความสามัคคีและการพัฒนา: สมาชิกกลุ่มมีความสมัครสมานสามัคคี และพร้อมเรียนรู้และพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ
- 4) การเตรียมบุคลากรในอนาคต: กลุ่มได้เตรียมบุคลากรที่เป็นลูกหลานในชุมชนเพื่อเป็นผู้สืบทอดงานต่าง ๆ ในรุ่นถัดไป

5) **เอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์:** ผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะสบอญมอญมีการนำภาษามอญเข้ามาใช้ในผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม

6) **ทรัพยากรท้องถิ่น:** ชุมชนมีต้นมะตาดซึ่งเป็นต้นไม้ท้องถิ่นของชุมชนเป็นจำนวนมาก

จุดอ่อน (Weaknesses)

1) **ต้นทุนวัสดุสูง:** วัสดุไม่สามารถผลิตเองได้ ต้องซื้อ ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูง เช่น ผ้าฝ้าย ด้ายปัก เป็นต้น

2) **ความนิยมจำกัด:** สินค้าของกลุ่มเป็นงานฝีมือที่นิยมในเฉพาะกลุ่ม

3) **เวลาการทำงานจำกัด:** การทำงานของกลุ่มหรือการรวมกลุ่มของสมาชิกสามารถทำได้เฉพาะวันหยุดหรือวันเสาร์-อาทิตย์ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่มีงานประจำ

โอกาส (Opportunities)

1) **เครือข่ายความร่วมมือ:** มีเครือข่ายเป็นความร่วมมือในการขายสินค้าและร่วมกันพัฒนาสินค้า

2) **การสนับสนุนทางวิชาการ:** มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ฯ เข้ามาทำโครงการบริการวิชาการ ถ่ายทอดองค์ความรู้การย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด

3) **มหาวิทยาลัยในพื้นที่:** มหาวิทยาลัยในพื้นที่ของจังหวัดปทุมธานีมีบทบาทในการเป็นพื้นที่บริการวิชาการในการพัฒนาสินค้า

ภัยคุกคาม (Threats)

1) **ค่าวัสดุที่สูงขึ้น:** ราคาวัสดุที่ใช้ในการผลิตสูงขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตชิ้นงานสูงขึ้น

2) **กลุ่มลูกค้าเฉพาะ:** กลุ่มลูกค้างานฝีมือมีเฉพาะกลุ่ม และคู่แข่งมีตัวเลือกที่หลากหลายมากขึ้น

3.3.2 **การวิเคราะห์ Business Model Canvas (BMC)** (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2563) ของผ้าย้อมสีธรรมชาติเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานีดังต่อไปนี้

1) **ลูกค้าเป้าหมาย (Customer Segments)** ได้แก่ ผู้หญิงวัยทำงานอายุ 25-60 ปี หน่วยงานราชการในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี ผู้สูงวัยที่ชื่นชอบสินค้าชุมชนและผ้าย้อมสีธรรมชาติ

2) **คุณค่า (Value Propositions)** ได้แก่ มีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น การสืบสานและสืบทอดวัฒนธรรมไทย-รามัญ ผลิตภัณฑ์จากการย้อมสีธรรมชาติจากต้นไม้ท้องถิ่นของชุมชน

3) **ช่องทาง (Channels)** ได้แก่ สื่อออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก เพจ ตลาดนัดตามเทศกาล แอปพลิเคชัน ลาซาต้าสถานที่จำหน่ายใกล้บ้าน ชุมชน นักท่องเที่ยว กลุ่มลูกค้าเก่าและคนรู้จัก และการออกบูธแสดงสินค้า

4) **ความสัมพันธ์กับลูกค้า (Customer Relationships)** ได้แก่ การมอบส่วนลดการค้าตามเทศกาล บรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม น่าสนใจ และทันสมัย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อที่มีความเป็นกันเอง เน้นเครือข่ายลูกค้าเก่า และการออกบูธแสดงสินค้านำร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อหาลูกค้าใหม่

5) **กระแสรายได้ (Revenue Streams)** ได้แก่ การบอกต่อของกลุ่มลูกค้าเก่า ได้แก่ การโปรโมทผ่านช่องทางการตลาดสื่อออนไลน์ต่างๆ การประชาสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้งในและนอกสถานที่

6) **โครงสร้างต้นทุน (Cost Structure)** ได้แก่ ค่าเดินทางซื้อของ ค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุ ผ้าฝ้าย ด้ายปัก สดิง กรรไกร เข็ม ค่าแรงในการผลิตสินค้า ค่าการตลาดและการประชาสัมพันธ์

7) **ทรัพยากรหลัก (Key Resources)** ได้แก่ วัสดุในการทำย้อมสีธรรมชาติ เช่น ผ้าฝ้าย เสื้อ เปลือกมะตาด หม้อ เตา ถ่าน และวัสดุในการทำสบอญมอญและผ้าปูโต๊ะ เช่น ผ้าฝ้าย ด้ายปักวินัส เบอร์ 8 สดิง เข็มเบอร์ 6

8) **กิจกรรมหลัก (Key Activities)** ได้แก่ การผลิตผ้าสบอญมอญปักมือด้วยลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และย้อมสีธรรมชาติ การออกแบบลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน การออกแบบบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์ และการจำหน่ายตามช่องทางที่กำหนดไว้

9) **พันธมิตรหลัก (Key Partners)** ได้แก่ กลุ่มลูกค้าประจำ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ฯ กศน.ตำบลเชียงรากน้อย เครือข่ายช่วยจำหน่าย

4.3.3 แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกต้นมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จากการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มและการวิเคราะห์ Business Model Canvas (BMC) ของผ้าย้อมสีธรรมชาติเปลือกมะตาด รวมทั้งการจัดการประชุมกลุ่มสามารถวิเคราะห์และสรุปข้อมูลแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 5 แนวทาง ดังต่อไปนี้

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จากการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มและการวิเคราะห์ Business Model Canvas (BMC) ของผ้าย้อมสีธรรมชาติเปลือกมะตาด รวมทั้งการจัดการประชุมกลุ่มสามารถวิเคราะห์และสรุปข้อมูลแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 5 แนวทาง ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาสินค้าแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มและผู้สืบทอด

การพัฒนาการมีส่วนร่วมและการทำงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม ควรจัดให้มีการพบปะกันเป็นรายเดือนโดยมีสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ และผู้สืบทอด รวมถึงตัวแทนชุมชนและตัวแทนลูกค้า เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แก้ไขปัญหา และพัฒนาร่วมกัน โดยมีการดำเนินการดังนี้

1) ด้านการดำเนินการ จัดทำแผนพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปากอาจและตัวแทนลูกค้า เพื่อสร้างเครือข่ายและเพิ่มการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

2) มีการติดตามและประเมินผล ส่งเสริมการตรวจสอบการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ โดยมีการกำหนดแนวทางและวิธีการติดตามและประเมินผล รวมถึงการรายงานผลเพื่อปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่บกพร่อง

2. การกำหนดมาตรฐานการผลิตของผลิตภัณฑ์

ส่งเสริมการอบรมเพิ่มทักษะการผลิตให้กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ เพื่อให้เกิดความชำนาญ ตรวจสอบความเรียบร้อยของงานฝีมือ และควบคุมการซื้อวัตถุดิบที่มีมาตรฐาน รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นและแตกต่างจากกลุ่มอื่น การประชาสัมพันธ์สินค้าให้ลูกค้ารู้จัก และขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การพัฒนาสินค้าให้เป็น OTOP 3-5 ดาว ของกรมการพัฒนาชุมชน

3. การขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์

การขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) กับ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี ในผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่ทำการผลิต ได้แก่ ผ้าสไบมอญย้อมสีมะตาด กระเป๋าผ้าย้อมสีมะตาด เพื่อให้สินค้าได้รับการรับรองตามมาตรฐานและสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้บริโภค

4. การพัฒนาและเพิ่มพูนทักษะด้านการตลาด

พัฒนาความรู้ด้านการตลาดออนไลน์ให้กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายและการเข้าถึงลูกค้า รวมถึงการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม สร้างตราสินค้า (Brand) ให้เป็นที่ยอมรับ โดยกำหนดตำแหน่งทางการตลาดของสินค้า กลุ่มเป้าหมาย และบริการที่ผู้บริโภคจะได้รับ รวมถึงการสร้างภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ผ่านการออกแบบโฆษณา การเลือกสีเฉพาะตัว โลโก้ และการใช้งานโซเชียลมีเดีย

5. การเพิ่มแรงขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือภาคประชาชน ภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาสินค้า

สร้างความร่วมมือในการพัฒนาสินค้านี้ระหว่างภาคประชาชน ภาครัฐ และเอกชน เพื่อสนับสนุนด้านการตลาด การจัดหาวัสดุ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมพื้นที่จัดแสดงสินค้าและการเป็นหุ้นส่วนในการจัดหาวัสดุ รวมถึงองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

4. อภิปรายผล

4.1 กระบวนการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ

การศึกษานี้ได้นำเสนอวิธีการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด โดยอธิบายขั้นตอนการเตรียมน้ำสีจากเปลือกมะตาด การเตรียมน้ำย้อมสำหรับการย้อม และการทำให้สีติดทนนาน ทั้งสามขั้นตอนนี้ได้แสดงถึงการผสมผสานระหว่างองค์ความรู้จากการวิจัยและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ได้สีที่สวยงามและติดทนนาน การกระบวนการที่อย่างละเอียดและพิถีพิถันสามารถแสดงถึงความตั้งใจในการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมและการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ได้ทดลองนำเปลือกของต้นมะตาด ซึ่งเป็นต้นไม้ท้องถิ่นของชาวมอญและมีอยู่ในชุมชน มาใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ กระบวนการเริ่มต้นโดยการตากเปลือกไม้ให้แห้งประมาณ 2 สัปดาห์ จากนั้นนำเปลือกไม้ที่แห้งแล้วมาแช่และต้มในน้ำสะอาดในอัตราส่วน 1 : 2 เพื่อสกัดสี กระบวนการต้มใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง ที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส และหากต้องการสีที่เข้มข้นสามารถต้มต่อได้ถึง 8 ชั่วโมง จนสกัดได้เป็นสีน้ำตาล

ในการย้อมสีให้ติดทนนานได้ใช้สารให้สีติดทนจากธรรมชาติ ได้แก่ สารส้ม และเกลือ และนำสีที่ได้มาย้อมด้วยผ้าฝ้าย ทำลายมัดย้อมโดยใช้ปูนแดงช่วยทำให้สีติดชัด ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาได้จากกระบวนการนี้ ได้แก่ สไบมอญ และผ้าปูโต๊ะ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าและเอกลักษณ์เฉพาะตัว

การนำวัตถุดิบในท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้ ไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยังสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนอีกด้วย การศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของจิตพนธ์ ชุมเกตุ (2560) ซึ่งได้ศึกษาผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหนังแพะ ชีสนมแพะแปรรูป ผลิตภัณฑ์นมแปรรูป และงานศิลปหัตถกรรมอื่น ๆ พบว่าการผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นมีคุณค่า มีมาตรฐาน และมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น นอกจากนี้ยังสามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ นอกจากนี้ ผลการศึกษาของชนาธิชา ไชยภู (2556) ที่ศึกษาเรื่องการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกสะตอ พบว่าในการย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกสะตอสามารถให้สีโทนเทาและโทนน้ำตาล โดยโทนสีเทาได้จากการต้มเปลือกสะตอที่นาน 8 ชั่วโมงและล้างด้วยน้ำสนิม น้ำหมัก และน้ำโคลน ส่วนโทนน้ำตาลได้จากการต้มเปลือกสะตอสดนาน 8 ชั่วโมงและล้างด้วยน้ำสารส้ม ผลการศึกษาดังกล่าวพบว่าลวดลายมัดย้อมแบ่งเป็นสองประเภท ได้แก่ ลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ และลวดลายเรขาคณิต จากการศึกษาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการผสมผสานระหว่างวัตถุดิบท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีเอกลักษณ์ และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างรายได้และเสริมสร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

4.2 การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจได้พัฒนาวิธีการย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เช่น สไบมอญและผลิตภัณฑ์อื่นๆ โดยใช้เทคนิคการทำผ้ามัดย้อมที่มีลวดลายตามจินตนาการ ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ไม่เพียงแสดงถึงความสามารถทางศิลปะของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แต่ยังเน้นการผสมผสานระหว่างการสร้างสรรค์และการใช้วัสดุธรรมชาติอย่างยั่งยืน การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้สอดคล้องกับการศึกษาของมนัส จันทรพวง และคณะ (2563) ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากใบสักในชุมชนบ้านแม่พริก ตำบลห้วยไร่ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ พบว่ากระบวนการย้อมสีธรรมชาติจากใบสักสามารถให้สีที่ชัดเจนด้วยวิธีการย้อมร้อน โดยใบสักแต่ละช่วงอายุให้เฉดสีหลักที่แตกต่างกัน ได้แก่ สีโทนม่วงแดง สีม่วง-น้ำตาล สีเหลืองอมเขียวสีเหลืองอ่อน สารที่ช่วยในการติดสีในกระบวนการนี้ประกอบด้วย น้ำซี้เถ่า สารส้ม และน้ำสนิมเหล็ก จากการศึกษาและออกแบบลวดลายผ้ามัดย้อมร่วมกับชุมชน จำนวน 10 ลาย ได้แก่ ลายดอกไม้ ลายกันหอย ลายวงปี ลายจุด ลายดาว ลายแขนง ลายกังหัน ลายหัวใจ ลายคลื่น ลายก้อนเมฆ ผลิตภัณฑ์ที่สามารถออกแบบและพัฒนาได้จากลวดลายเหล่านี้มี 5 ประเภท ได้แก่ ผ้าพันคอและผ้าคลุมไหล่ ผ้าเช็ดหน้า ปลอกหมอน กระเป๋าถือ กระเป๋าเล็ก

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ แสดงถึงการใช้วัตถุดิบธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน นอกจากนี้ยังช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

4.3 แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกต้นมะตาด

จากการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มและการวิเคราะห์ Business Model Canvas (BMC) ของผ้าย้อมสีธรรมชาติเปลือกมะตาด ได้สรุปข้อมูลแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 5 แนวทาง ดังนี้

1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้สืบทอดในทุกขั้นตอนการพัฒนา ตั้งแต่การออกแบบ การผลิต จนถึงการตลาด เป็นการเพิ่มความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพันกับผลิตภัณฑ์

2) การกำหนดมาตรฐานการผลิตของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การอบรมเพิ่มทักษะการผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นและแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ

3) การขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้บริโภค

4) การพัฒนาและเพิ่มพูนทักษะด้านการตลาด ได้แก่ การพัฒนาความรู้ด้านการตลาดออนไลน์และการสร้างตราสินค้า (Brand) ให้เป็นที่ยอมรับ นอกจากนี้ยังควรจัดการอบรมด้านการตลาดเพื่อเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย และ

5) การเพิ่มแรงขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือภาคประชาชน ภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนด้านการตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นการเพิ่มโอกาสในการสร้างเครือข่ายการขายและเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

การศึกษานี้เน้นถึงความสำคัญของการผสมผสานระหว่างการวิจัยทางวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพและยั่งยืน สอดคล้องกับผลการศึกษาของจิตพันธ์ ชุมเกตุ (2560) ที่ระบุว่าแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิม สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1) การเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ การเรียนรู้ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและความเป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์

2) กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ การพิจารณาถึงทุนของชุมชนและการสำรวจตลาดเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ตอบสนองความต้องการของตลาดได้ดี

3) การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง เพื่อสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

การนำแนวทางเหล่านี้มาใช้จะช่วยให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกต้นมะตาดมีคุณภาพ และสามารถแข่งขันในตลาดได้อย่างยั่งยืน

4.4 ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจในการเป็นวิทยากรและการถ่ายทอดองค์ความรู้

4.4.1 การเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนอื่นๆ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจได้ประสบความสำเร็จในการยกระดับการผลิตผ้าย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาด โดยมีการพัฒนากระบวนการผลิต จนได้รับการยอมรับในฐานะผู้เชี่ยวชาญ การเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนอื่นๆ นอกจากช่วยสร้างชื่อเสียงแล้วยังเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน รวมถึงสร้างรายได้จากการฝึกอบรมและสัมมนา

4.4.2 การนำองค์ความรู้ถ่ายทอดให้กับโรงเรียนในชุมชน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ในการย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะตาดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับนักเรียนในโรงเรียนพื้นที่ชุมชน ซึ่งมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในหลายๆ ด้าน ได้แก่

1) การส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน ทำให้เกิดการสืบสานระหว่างรุ่น ทำให้องค์ความรู้ไม่สูญหายไป 2) การพัฒนาทักษะการทำงาน ได้ฝึกทักษะละเอียดและการทำงานเป็นทีม 3) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ 4) การสร้างความภาคภูมิใจในชุมชนและมีส่วนร่วม

ในการสืบสานวัฒนธรรม และ 5) การเตรียมความพร้อมสำหรับการประกอบอาชีพ ทักษะการยอมรับสิทธิธรรมชาติสามารถนำไปใช้สร้างอาชีพและรายได้ในอนาคต

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการยอมรับสิทธิธรรมชาติจากเปลือกมะตาด

- 5.1.1. ควรศึกษาหาสารช่วยติดที่มีอยู่ในธรรมชาติเพิ่มเติม เพื่อให้ได้เอนไซม์และสารช่วยติดชนิดใหม่ ๆ
- 5.1.2 ทดลองผสมสารช่วยติดที่มีอยู่เดิม เพื่อให้เกิดเอนไซม์ใหม่เพิ่มขึ้น
- 5.1.3 เปลี่ยนชนิดของผ้าและความเข้มข้นของสารช่วยติดเพื่อเปรียบเทียบสี
- 5.1.4 ศึกษาคุณสมบัติเชิงเคมีของสีที่ย้อมจากเปลือกมะตาดเพื่อเข้าใจและพัฒนาเทคนิคการย้อมให้ดีขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ

5.2.1 จัดกิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านปากอาจ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง โดยให้เยาวชนผู้สืบทอดเข้ามาร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนเพื่อสานต่องานของกลุ่ม

5.2.2 การประชาสัมพันธ์ทุนทางสังคม แหล่งท่องเที่ยว และสินค้าชุมชนผ่านสื่อช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ ให้มากขึ้น ผ่านหน่วยงานเครือข่ายความร่วมมือ และกลุ่มเยาวชนในพื้นที่

5.2.3 ขยายความรู้เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่น จัดเป็นรายวิชาอิสระหรือกิจกรรมที่นำเนื้อหาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น หรือจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมมอญตามเทศกาลสำคัญ เพื่อสร้างการรับรู้ทางวัฒนธรรมของคนในและนอกพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

5.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.1 ควรเน้นการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการผลิตและการใช้วัสดุยอมรับสิทธิธรรมชาติจากเปลือกมะตาดในบริบทที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวัสดุธรรมชาติชนิดอื่น ๆ ที่ใช้ในการย้อมสี เพื่อหาวัสดุที่เหมาะสมที่สุดในเชิงคุณภาพและความยั่งยืน รวมถึงการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการย้อมสีที่ช่วยลดการใช้ทรัพยากรน้ำและพลังงาน เพื่อให้เหมาะสมกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) การขยายกลุ่มตัวอย่างและพื้นที่ศึกษาเพิ่มเติมยังสามารถช่วยให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสะท้อนถึงความหลากหลายทางภูมิปัญญาของชุมชนในแต่ละพื้นที่

6. เอกสารอ้างอิง

- จิตพนธ์ ชุมเกตุ. (2560). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี*. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนาธินา ไชยภู. (2556). *การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายม้ายอมรับสิทธิธรรมชาติจากเปลือกสะตอ กรณีศึกษากลุ่มม้ายอมรับสิทธิธรรมชาติบ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มนัส จันทรพวง, วิยะณี ดังก้อง, ปาริฉัตร กุลเกลี้ยง, สุภาพร ธนะขว้าง, ณัฐมกล บัวบาน, และเอกภพ นิลพัฒน์. (2563). การพัฒนาผ้าม้ายอมรับสิทธิธรรมชาติจากใบสัก ชุมชนบ้านแม่พวก ตำบลห้วยไร่ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 8(1), 250-262.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2563). *คู่มือการจัดทำแผนธุรกิจเพื่อชุมชน (Community Business Model Canvas: CBMC)*. สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชน จัดการความรู้และสื่อสาร. https://web.codi.or.th/printing_media/20200327-12063/
- องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย. (2564). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2561-2565)*.

องค์การสวนพฤกษศาสตร์. (2566). ฐานข้อมูลพรรณไม้. http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=834